

SLNKO S TRŇMI K'ik'ix k'iin

Antológia súčasnej mayskej poézie

maysko – slovenské
bilingválne vydanie



CHRONOS

ISBN 978-80-89027-78-1

Bratislava 2025



"Slnko s trňmi - K'ik'ix k'iin - Antológia súčasnej mayskej poézie"
of the author Milan Kováč is licenced under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International Licence.

SLNKO S TRŇMI
K'í'ík'í'ix k'íin

Antológia súčasnej mayskej poézie

od autorov
Feliciano Sánchez Chan, Briceida Cuevas Cob,
Waldemar Noh Tzec a Isaac Carrillo Can

z mayských (yucatéckych) originálov vybral a
preložil
Milan Kováč

Súčasná mayská poézia a dobrodružstvo prekladu	13
Poznámka k prekladu, fonetike a transkripcii	25
K'í'ík'í'ix k'iin	30
Slnko s trňmi	31
Bolon	32
Devät'	33
Máaxech	34
Kto si?	35
Báaxal tuch'bil ju'un	36
Šarkan	37
Ka'ach tin paalil	40
Keď som bol malý	41
Táan u yok'ol k'oben	42
Nárek sporáka	43
K'a'aytaj	44
Oznam	45
Cháak	46
Dážd'	47
Tomoj chi'	50
Zlé znamenie	51
Bak	52
Kost'	53
Xma' t'aanil, jkíim yóok'ol kaab	54
Ticho, prosím, zem zomiera	55
Bejla'e'	56
Teraz	57
I'ixtaj saajkil	60
Vyhodiť strach	61

Ku yéek'same'ental	62
Stmieva sa	63
Ka'a tun binech	64
Odišla si	65
Ma' táan u máan cháak	66
Aby som nezmokol	67
Ku ch'ajch'ajaankil kíimil	70
Kvapkanie smrti	71
X- Maruch	72
Mária	73
U mukutsil tuunich	76
Ticho kameňov	77
Ak'abe tu yok'ol chíbal	78
Noc zavýja	79
Juntúul péepen	82
Ako motýľ	83
A k'aaba'	86
Tvoje meno	87
Je' bix k'iin	90
Ako slnko	91
In k'aaba'	92
Moje meno	93
Ta tséel kin bin	96
Stojím po tvojom boku	97
Táan máank'inal	98
Je slávnosť	99
Wolis t'aan	100
Studňa slov	101
P'úul	102

Džbán	103
Kex ma' a k'áate' a tia'alén	108
Som tvoj aj ak to nechceš	109
A yaamaj	110
Tvoja láska	111
Maan	112
Pani	113
Neek'	114
Semenó	115
Xooch'	118
Kuvik	119
Teen le ja'	120
Som voda	121
Buka'aj	122
Kolko	123
Cecilio Chi'	124
Cecilio Chí'	125
U áak'abil tu chibil uj	130
Zatmenie mesiaca	131
Naj	134
Dom	135
A na'	136
Tvoja mama	137
Je'bix chúuk	138
Ako uhlie	139
O autoroch	142
O prekladateľovi	147

Súčasná mayská poézia a dobrodružstvo prekladu

Prekladatelia tvrdia, že poéziu je jednoduchšie písať než prekladať. Už len preto, že voľnosť tvorby je pri preklade obmedzená predlohou, ktorá však rovnako vyžaduje tvorivosť a zároveň schopnosť pretlmočiť pôvodné metaforu, emócie, kultúrne podmienené vnímanie krásy, rozličné narážky či humor do celkom odlišného kultúrneho a mentálneho prostredia.

Pokiaľ ide o mayskú poéziu, tento problém sa tu prejavuje dvojnásobne. Kultúrna a jazyková priepasť sú na prvý pohľad obrovské, navyše nejednotnosť precedens. Nemáme inú mayskú poéziu v slovenskom jazyku, ktorá by mohla poslúžiť ako vzor. Takýto „prvolezecký“ preklad musí nevyhnutne tápať, narážať na prekážky a stále znova a znova hľadať presnejšie vyjadrenia v rodnom jazyku.

Tie by mali zároveň sprostredkovať krásu formy pôvodného textu, nezahľcovať preklad ťažkopádny opisom pojmov, ktoré v slovenčine neexistujú, a predovšetkým odovzdať posolstvo obsahu, ktoré vzbudí podobné emócie ako na opačnom konci sveta – u domorodých Indiánov s odlišnou historickou a kultúrnou skúsenosťou.



Na všetky tie pochybnosti som našťastie nebol celkom sám. Trvalé poučenie som čerpal z knihy jedného z mojich učiteľov, Viktora Krupu – Metafora na rozhraní vedeckých disciplín (1990), ktorá ma prinútila uvažovať nad zástupnými obrazmi v jazyku všeobecne. Najviac ma však fascinovalo ich praktické uplatnenie, pretože preklady Viktora Krupu mi boli vždy veľkým vzorom – počnúc jeho nespravodlivo odloženým Hobbitom od J. R. R. Tolkiena, cez geniálne preklady Jonathana Swifta, Rudyarda Kiplinga, Marka Twaina a Daniela Defoa, až po to najťažšie: japonskú a polynézsku mytológiu. A práve možnosť preniesť poetiku polynézskych jazykov do tak krásnej a presvedčivo sviežej podoby slovenčiny, ako to dokázal on, ma dlhodobo inšpirovala a inšpiruje dodnes.

Ďalším prekladateľským vzorom mi bol môj akademický mentor Ján Komorovský, ktorý sa okrem rozsiahlej práce v oblasti religionistiky venoval aj početným prekladom. Už na začiatku svojej kariéry zažiaril jeho preklad veľmi náročného Slova o pluku Igorovom zo starej ruštiny (1960). O nástrahách a pôvabe zápasu s prekladaným textom sme spolu vedeli hovoriť nekonečné hodiny. Napokon tu bol môj mexický učiteľ a ďalší vzor – Miguel León-Portilla, ktorý mi na jeho povestnom Seminario de Cultura Náhuatl na Instituto de Investigaciones Históricas vstúpil úskaliami a nástrahami prekladov zo starých indiánskych

jazykov Mexika do jazykov z moderného kultúrneho prostredia. Ním redigované Cantares Mexicanos (2011), obsahujúce najmä starú poéziu v aztéckom jazyku náhuatl preloženú do súčasnej španielčiny, mi vznikali takpovediac „pod nosom“ a zložitý proces ich analytického prekladu bol pre mňa veľkou školou. Títo traja učitelia, žiaľ, už všetci po smrti, mi vstúpili určité zásady a kritériá, ktorým sa môžem azda len vzdialene približovať. S istotou však môžem povedať, že boli hlavným zdrojom mojej odvahy pustiť sa do súčasnej mayskej poézie písanej v yucatéčtine.

Ak má byť môj preklad uveriteľný, mal by som spomenúť aj vlastnú skúsenosť s prekladmi, a to s mayskými jazykmi, osobitne s yucatéčtinou. Moje začiatky prekladov poézie sú skromné. Ešte pred začiatkom univerzitných štúdií v roku 1990 som vydal v literárnom časopise Dotyky preklady niektorých básní mexického básnika Alberta Arriolu zo španielčiny. Preklady z mayských jazykov sa mi však primárne viažu ku quichéjčine a môj prvý preklad sa týkal častí o stvorení sveta z mayskej posvätnej knihy Popol Vuh, ktorý som publikoval v roku 1998. S yucatéčtinou som začal v menšej miere prekladom niektorých pasáží z prorockej knihy Chilam Balam v knihe Slnko Jaguára (2002). V rámci striktného akademického štúdia som začínal v skutočnosti najskôr s jazykom Aztékov



(náhuatlom) v roku 2005 u spomínaného skvelého učiteľa Miguela Leóna-Portillu na Mexickej národnej autonómnej univerzite v Mexico City.

Tento jazyk som však ďalej nerozvíjal, pretože som počas mojich dlhodobých výskumov v teréne (mexický Chiapas) v rokoch 1999 – 2000, 2005 – 2010 narazil na unikátny mayský jazyk – lacandónčinu, ktorým v tom čase hovorilo len asi tisíc príslušníkov tohto zabudnutého etnika. Lacandónčina patrí medzi mayské jazyky z yucatéckej vetvy a niekedy je považovaná iba za dialekt yucatéčtiny. Čaru lacandónčiny som rýchlo podľahol.

Z lacandónčiny som počas rokov zozbieral a preložil do slovenčiny viac ako stovku mýtov, ktoré vyšli v rôznych vedeckých alebo literárnych časopisoch. Prvým bol Šokra – príbeh lacandónskej vodnej ženy z roku 2000. Za zmienku tiež stojí Lacandónsky mýtus o dvoch slnkách z roku 2007 alebo celkovo najdlhší preložený mýtus Príbeh lovca krtkov z roku 2011, ktorý vyšiel v literárnom časopise RAK. Súborne zostali lacandónske mýty v slovenčine zatiaľ nevydané (mali však svoju pomerne ucelenú slovenskú rozhlasovú podobu) a z lacandónčiny som ich preložil do španielčiny a vydal v Mexiku knižne pod názvom Mitos y cuentos lacandones (Lacandónske mýty a príbehy) v roku 2023.

K samotnej yucatéčtine som sa však dostal už pred touto zbierkou – pri rozsiahlejšom preklade koloniálneho španielskeho textu o yucatánskych Mayoch do slovenčiny. Išlo o Správu o veciach na Yucatáne, ktorú napísal brat Diego de Landa z rád sv. Františka roku Pána 1566 po slovensky vyšla v roku 2010. Pri preklade tejto prvej koloniálnej kroniky mayskej kultúry som pracoval s množstvom yucatéckych výrazov a k vlastnému dielu som ako appendix pridal yucatécko-slovenský slovník.

Moje nadšenie pre yucatéčtinu začalo mať akademickejší ráz už počas môjho polročného pobytu na Mellonovom štipendiu v Paríži (2006), kde ma pozvala jedna z veľkých osobností spojených s mayskou lingvistikou, Valentina Vapnarsky. Ovplyvnil ma aj môj priateľ Olivier Le Guen, ktorý bol vtedy ešte len jej študentom, no dnes je už skvelým lingvistom a svetovým expertom na yucatéčtinu. Systematické kurzy yucatéčtiny som však absolvoval pomerne neskoro – až na Missouri State University v roku 2014 – pod vedením môjho priateľa a kolegu profesora Johna F. Chuchiaka IV.

V praktickom jazyku som sa zdokonaľoval pribežne, najmä vo vidieckom prostredí Yucatánu, počas mnohých dlhodobých pobytov so základňou v Méride. Práve tam som objavil divadlo v modernej yucatéči-



ne a s čoraz väčšou záľubou som sa zúčastňoval večerov čítania poézie súčasných yucatéckych autorov. Mal som to šťastie spoznať všetkých autorov, ktorých predstavujem v prítomnej antológii aj osobne.

Inšpirovali ma aj moje priateľky, zaniietené bojovníčky za udržanie yucatéčtiny na školách – učiteľky domorodého mayského jazyka Ema Uhu a Teresa Pool IX. Aj ich zásluhou pôvodný jazyk Yucatánu dodnes nezanikol. Hovorí ním nielen ľudia na vidieku, ale aj mnohé deti moderných rodičov v mestských škôlkach a školách či študenti na amerických a európskych univerzitách.

Mojím sprievodcom po svete a jazyku súčasných yucatánskych Mayov je už takmer dvadsať rokov Fátima Tec Pool, dcéra známeho antropológa José Tec Poota, ktorý sa významne zaslúžil o ochranu kultúrneho dedičstva Yucatánu. Vďaka nej som sa dostal do nevelkých klubov v Méride, do undergroundových divadiel aj do stiesnených priestorov špeciálnych recitálov, kde sa stretávali všetci, čo milovali yucatécky jazyk. Práve tam som ho prestal vnímať iba ako fascinujúce dedičstvo dávno zaniknutej civilizácie.

Zo slov zanietých básnikov na mňa preskočila iskra, ktorá sa rozhorela vo vášeň a lásku k yucatéckej mayčine ako k súčasnému literárnemu

jazyku. Jeho bohatstvo a krása sú však, žiaľ, vystavované nenápadnej, no o to účinnejšej asimilácii.

Písať poéziu po maysky nie je trend, ktorý by sme mohli sledovať dlho. Býval to jazyk národa s veľmi bohatou kultúrou, staviteľov pyramíd a pozorovateľov hviezd. Po piatich storočiach koloniálneho útlaku sa však yucatéčtina stala najmä kuchynským jazykom vidieckeho obyvateľstva polostrova. Až v druhej polovici dvadsiateho storočia, respektíve v jeho tretej a štvrtej štvrtine, sa začala z rustikálneho kliše vyslobodzovať a ukázali sa aj niektoré mimoriadne talentované osobnosti, ktoré dokázali v yucatéčtine písať literatúru, drámu alebo poéziu.

To je veľmi dôležitý moment v modernom vývoji tohto mayského jazyka. Yucatéčtina so sebou stále nesie veľký pátos a väčšina bádateľov ju vníma ako pramenný historický jazyk, ktorý mal veľké kvality kedysi, ale jeho čas sa takpovediac pominul. To však ignoruje fakt, že ide o živý jazyk, ktorým stále hovorí okolo osemstotisíc domorodých obyvateľov polostrova Yucatán.

Súčasnému stavu yucatéckej mayčiny sa venuje vo svete len veľmi malá pozornosť. Lingvisti vedia, že ide o jazyk, ktorý používa pre nás foneticky (na počutie i výslovnosť) náročnú glotalizáciu.



Verejnosť zase vo všeobecnosti vie, že je to jazyk, ktorým sa napríklad kedysi hovorilo v dnes turistami hojne navštevovanom Chichén Itzá. Po niektorí vedia aj to, že sú ním ešte v hieroglyfickom písme zapísané staré predkolumbovské mayské knihy, ako napríklad Parížsky kódex, Madridský kódex, Drážďanský kódexa tzv. kódex Grolier (najnovšie premenovaný na Mayský kódex z Mexika). Už zriedkavejšie sa nájdú aj jednotlivci, ktorí budú vedieť, že sú týmto jazykom napísané, tentokrát už latinkou, slávne prorocké knihy Chilam Balam, magické zaklínadlá známe ako Rituál Bakabovalebo jeden z mála záznamov starej mayskej poézie, Kniha piesní z Dzitbalché. To všetko je však história.

Takmer nikto nevie, že tento jazyk je schopný reflektovať aj hlboké symbolické posolstvá súčasnosti. Dokonca sú často prekvapení aj samotní yucatécki Mayovia. Veď v tomto jazyku počúvali v kuchyni hovoriť o počasí, varení, poľných prácach alebo okolitej prírode.

Väčšina z nich dodnes ani nevie, ako zvuky vlastného jazyka, tak odlišné od oficiálnej španielčiny, zapisovať. Zrazu sa však v povojnovej generácii objavili ľudia, ktorí nielenže boli schopní cez všetky prekážky získať vzdelanie, ale aj spätne poskytnúť umeleckú reflexiu a vzdať hold vlastnej materčine. Spočiatku yucatécka literatúra a poézia niesla znaky

najmä romantizmu. Objavovali sa takmer výhradne bukolické či sentimentálne motívy alebo patetické odkazy na predkolumbovskú minulosť, prípadne na mayskú heroickú vzburu voči španielom z druhej polovice 19. storočia známu ako „vojna kást“.

Pripomína to tak trochu našu generáciu štúrovcov, ktorá s odstupom takmer dvoch storočí v svojej mayskej verzii aj tu hľadá pravidlá ako písať vlastným jazykom a presviedča, prevažne vidiecku spoločnosť, že ich jazyk je dosť dobrý na to, aby v ňom bola napísaná literatúra a poézia. Aj keď táto fáza v mayských jazykoch – rovnako v Guatemale, Chiapase, ale aj v nami sledovanom Yucatáne – ešte čiastočne doznieva, v druhej generácii sa už začali objavovať plnohodnotné umelecké diela, ktoré v ničom nezaostávajú za modernou mexickou umeleckou produkciou. Naopak, patria k samotnej špičke latinskoamerickej, a to nielen domorodej literatúry.

Uznania a ceny získané autormi, ktorých som vybral do tejto antológie, nie sú formálne a ani náhodné. Ide o výber z najtalentovanejších básnikov a poetiek súčasného Yucatánu, ktorí píšú v svojom materinskom jazyku, ale aj bilingválne.

Preklady ich diel sa stali svetoznáme nielen preto, že zachraňujú a kultivujú zanikajúci jazyk, ale aj



preto, že v ňom dokážu vyjadriť témy a posolstvá veľmi blízke každému človeku na tejto planéte. Sú to veľmi aktuálne, často drsné, ale predovšetkým hlboké básne.

Niektoré z nich vedia pohladiť, iné prebúdajú najvnútornejší strach, obavy alebo bolesť. V každom prípade brnkajú na tie struny pocitov a podvedomých skúseností, ktoré dôverne poznáme aj my. Žijeme predsa v tom istom svete.

A potom je tu samozrejme láska, azda najdôležitejšia téma každej poézie. V mayskej ľúbostnej poézii by sme darmo hľadali okázalý sentiment, ťažkopádne strofy a citové výlevy. Nájdeme tam prekvapujúco skôr láskavú múdrosť, vrúcnosť alebo hravé náznaky obrazov, ktoré nás spoja bez otáľania s našimi najvnútornejšími reflexiami.

Stretneme sa tu s vynikajúco psychologicky vykreslenými momentmi, a to v nečakaných poetických skratkách. Sú presné a mrazivo prenikavé. Je to univerzálna poézia, ktorá by mohla byť na jednej strane napísaná v akomkoľvek jazyku, lebo vypovedá o všeobecnej ľudskosti v kontexte dnešných čias. Z tohto hľadiska bude čitateľovi až neočakávane blízka. Na druhej strane si vždy nesie svoju autentickú pečať veľmi špecifického priestoru a kontextu, z ktorého pochádza.

Ten však na nás prekvapujúco nepôsobí až tak exoticky, ale skôr nostalgicky. Pripomína nám svet našich prastarých mám. Oheň v sporáku, vodu zo studne a ťažkú prácu v kuchyni. Áno, táto poézia je nám oveľa bližšia, než by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Slovensko nie tak dávno vyrástlo z takmer čisto vidieckej spoločnosti. Naš jazyk bol tiež marginalizovaný a podceňovaný, bol kuchynským jazykom vidieka, až kým sa stalo to, že ho pár osvietených jednotlivcov vytiahlo, kultivovalo a za príhodných okolností dostal krídla.

To sa presne deje s yucatánskou mayčinou dnes, ibaže krídla ešte nemá, ale postupne jej rastú. Aj preto sú reflexie, ktoré ponúka ich prudká modernosť a súčasne hlboký sentiment, našej mentalite bližšie, než by tomu zodpovedala vzdialenosť v priestore. Pátos však nečakajme. Túto fázu už má mayská poézia za sebou.

Do antológie som zahrnul štyridsať básní od štyroch autorov. Dôležitým zdrojom bola už existujúca antológia z roku 2012 Kuxa'an T'aan (Živý hlas Mayov), doplnená výberom zo zbierky Briceidy Cuevas Cob z roku 2008 Ti' u billil in nook' (Zo zášivky mojich šiat) a ďalších individuálne publikovaných básní (najmä z pera Isaaca Carrillo Cana). Niektorí autori sú zastúpení častejšie, iní



menej. Mojm kritériom bolo vyberať najmä básne nám blízke, ale aj také, ktoré ponúkajú originálne výrazové formy, nevšedné obrazy a reflexie alebo v sebe majú aktuálnosť a náboj inšpirácie.

Zaradené sú tu básne, ktoré by mohli mať potenciál komunikovať s naším vnútorným svetom a obohatiť ho. Dôležité však bolo, aby popri tom všetkom v sebe niesli esenciu mayskosti, výkriku tohto zabudnutého národa na druhej strane sveta, na ktorom je vyzdvihoaná jeho heroická minulosť, ale je mu upieraná budúcnosť.

Táto malá antológia chce ukázať aj slovenskému čitateľovi, že existuje národ, ktorý je nám blízky svojím osudom a nastavením. Chce poukázať aj na to, že jeho poézia – hoci ťaží z hĺbok vlastnej minulosti – dokáže prenikavo zrkadliť nielen svoju, ale aj našu každodennú prítomnosť.

28. 8. 2025 vo Vysokej pri Morave
Milan Kováč

Poznámka k prekladu, fonetike a transkripcii

Aby sa nestratila pôvodná zvukomalebnosť, dynamika a miestami skrytý rým, básne sú ponechané aj v pôvodnom jazyku. Predstavené sú zrkadlovo – najskôr v origináli a vzápätí v slovenskom preklade.

Záujemcovia o čítanie v origináli by mali poznať tieto zjednodušené fonetické pravidlá:

x – čítame ako š

ts – čítame ako c

ch – čítame ako č

y – čítame ako j

j – čítame ako mäkké (slabé) h

w – čítame ako u

Apostrof nad spoluhláskami (napr. k'ab) označuje tzv. glotalizáciu. Spoluhláska sa vyslovuje s explozívny m hrdeľným výdychom.

Apostrof nad samohláskou na konci slova (napr. wiliko') označuje jeho krátke úsečné ukončenie, tzv. glotálnu uzáveru.

Apostrof medzi zdvojenou samohláskou (napr. ka'ach) označuje najskôr krátke explozívnu pauzu



(glotalálne prerušenie), ktoré prechádza do kolísavo predĺženej samohlásky.

Dve rovnaké krátke samohlásky za sebou (napr. kiinsik) označujú dlhú samohlásku.

Dve rovnaké samohlásky, jedna dlhá a druhá krátka (napr. máak) označujú tón, spočiatku vysoký a následne plynulo zostupný.

Dve rovnaké samohlásky, jedna dlhá a druhá krátka s apostroфом (napr. jóo'ol) označujú kolísavý tón, spočiatku vysoký a následne explozívne prerušený a potom dlhý.

Niektoré mayské slová umiestnenie apostrofov rôzne kombinujú. Nesmú sa zamieňať dĺžky (aa), tóny (á), glotálne prerušenia a'a a glotálne uzávery (a'), ktoré prechádzajú do rôznych kombinácií (áa') a pod Zvuky, ktoré tieto pre nás neobvyklé znaky a ich kombinácie reprezentujú, sa môžu neskúsenému čitateľovi spočiatku pliesť. Napríklad obtiažnu frázu: jp'ap'aych'akta'an yóok'ol kaabe' čítame foneticky hp'ap'ajč'akta'an jóo'ol kábe'. V prvom slove hp'ap'ajč'akta'an sú tri spoluhlásky s hrdelnou explozívnosťou (glotálom), dvakrát explozívne p a raz č. Následne je toto slovo krátko prerušené explozívnym intermezzom medzi a'a v rámci inak

dlhej samohlásky Potom máme slovo jóok'ol s tónovaním zostupne óo(čo je pre yucatéčtinu typické) a súčasne hrdelnou explozívnosťou k. Napokon slovo kaabe (kábe'), ktoré má dve samohlásky: dlhé á (aə nasledované glotálnou expresiou spoluhlásky b (u ktorej jedinej sa apostrof vynecháva, ale vyslovuje) a zakončené prudko useknutou glotálnou uzáverou e. Uvedenú frázu som vybral, pretože patrí v zbierke k foneticky najkomplikovanejším a takmer všetky zložitosti sú tu zastúpené naraz. S úplnou väčšinou slov si však čitateľ so záujmom o malebný zvuk čítanej poézie v mayskom origináli poradí oveľa ľahšie.

Napríklad zdanlivo zložitý názov zbierky K'í'ík'í'ix k'iin má v skutočnosti jednoduchú výslovnosť. Výraz K'í'ík'í'ix má svoj základ v slove k'í'ix, čo znamená trň a vyslovuje sa ako k' i-íš, pričom k' je explozívne glotalizované a v priebehu vyslovovania dlhého ii(i) sa urobí krátka prestávka naznačená i'i, čiže slovo sa akoby s úsečným zaváhaním spevavo predĺži i-í. Pred slovo je pridané ešte jedno úplne rovnako vyslovované k'í'i, čo v mayčine zodpovedá intenzifikátoru. Zloženina týchto slov nechce povedať nič iné, než akoby sme v slovenčine povedali o niečom, že je „modro-modré“, ak chceme zdôrazniť intenzitu modrej.



V tomto prípade tu doslovne ide o intenzifikované adjektívum „trňotrnové“. To znamená, že tých trňov je veľa alebo sú veľmi ostré. Vyslovením k'í'ík'í'ix len replikujeme vyššie uvedený koreň s výsledným znením k'i-í k'i-íš. Nasledujúce slovo k'iin je výraz pre slnko a číta sa opäť s glotalizovaným expresívnym k' a tentokrát s prostým dlhým í, teda ako k'ín bez prerušenia.

Foneticky „k'i-í k'i-íš k'ín“ sa potom vysloví pomerne ľahko, z problematických foném dvakrát zaznie explozívne k', dvakrát spevavo prerušované i-í a potom znova explozívne k' a obyčajné dlhé í. Výraz je veľmi zvukomalebný a prekladáme ho ako „slnko s trňmi“, hoci správne by bolo aj „trňové slnko“ alebo doslovne „slnko pokryté mnohými ostrými trňmi“.





K'í'ik'í'ix k'í'in

Úuchakile'
múunyalo'ob ku tuunichil way yóok'ol lu'ume':
Uj na' tuun.
K'í'in yuum tuun.
Jach úuchakil.
Le ka'ach múunyalo'ob ma' u yoojelo'ob ba'ax
nonojbai',
le ka'ach ma' pok'en síis uj,
le ka'ach ma' yanak u k'í'ixel k'í'in.



1

Slnko s trňmi

Už je to dávno,
čo mraky boli tu na zemi kameňmi:
Matkou kameňov bola luna.
Otcom kameňov bolo slnko.
Už je to veľmi dávno,
keď mraky neboli namyslené,
luna nebola studená,
a slnku nerástli trne.

BRICEIDA CUEVAS COB





Bolon

Bolon u k'iinil u xíitil ixi'im ti' lu'um,
bolon winal u wíiniktal máak,
bolon k'iino'ob ku yóolintikuba ko'olel ku síijsaj,
bolontéen ku su'utul paal ti' mayak tu jéets'méek'il,
bolon k'iino'ob ku payalchi'ita'al juntúul kimen
kéen kíimik.
Chan paalen,
bolon ja'ab yaanten,
ma' in wa'alik mixba'al,
ba'ale' bolon k'iin káajak cháak.



2

Devät'

Devät' dní trvá kukurici vyklíčit',
devät' mesiacov rastie dieťa v lone matky,
devät' dní sa zviecha žena po pôrode,
devät' dní blúdi duša po smrti.
Som devätročný chlapec
a nič som nepovedal...
ale už devät' dní prší...

ISAAC CARRILLO CAN





Máaxech

Máaxech teech
 ka xíimbaltik in woot'el
 ma'atan u k'a'ajaltech
 wa a pe'echak' le ka wiliko'.

Máaxech teech
 bey saatal a tuukul
 le ken taakech a k'áajten:
 "Máax seen jolch'akt
 bejo'ob tu táan a wich."

Teech yéetel a tu'ubsaje',
 ta pak'aj tin woot'el
 tuláakal le k'iino'ob
 kuxlajen tin juunalo'.
 Bey wa tun a k'áatikten
 máax seen jolch'akt bejo'ob
 tu yóok'ol in woot'elo'.



3

Kto si?

Kto si,
 čo skúmaš moju pokožku,
 bez toho, aby si si spomenul,
 že to, čo nachádzaš, sú tvoje vlastné stopy?

Kto si,
 ktorý si asi stratil pamäť,
 keď sa ma pýtaš:
 „Kto vyryl všetky tie vrásky do tvojej tváre?"

Tvoje zabudnutie
 ich vyrylo,
 všetky tie dni prežité bez teba.
 A ešte sa začudovane pýtaš
 sám seba
 "Kto vyryl všetky tie vrásky do mojej tváre?"

FELICIANO SÁNCHEZ CHAN





Báaxal tuch'bil ju'un

K'a'asaje'
báaxal tuch'bil ju'un ku xik'nal.
Teech choolik junjump'itil,
ki'imak a wóol tu xik'nal.
Ken jach ka'anchake'
ku téep'el u súumil a k'ajlaye'
ka kutal a cha'ant u páayk'abta'al tumen náachil.



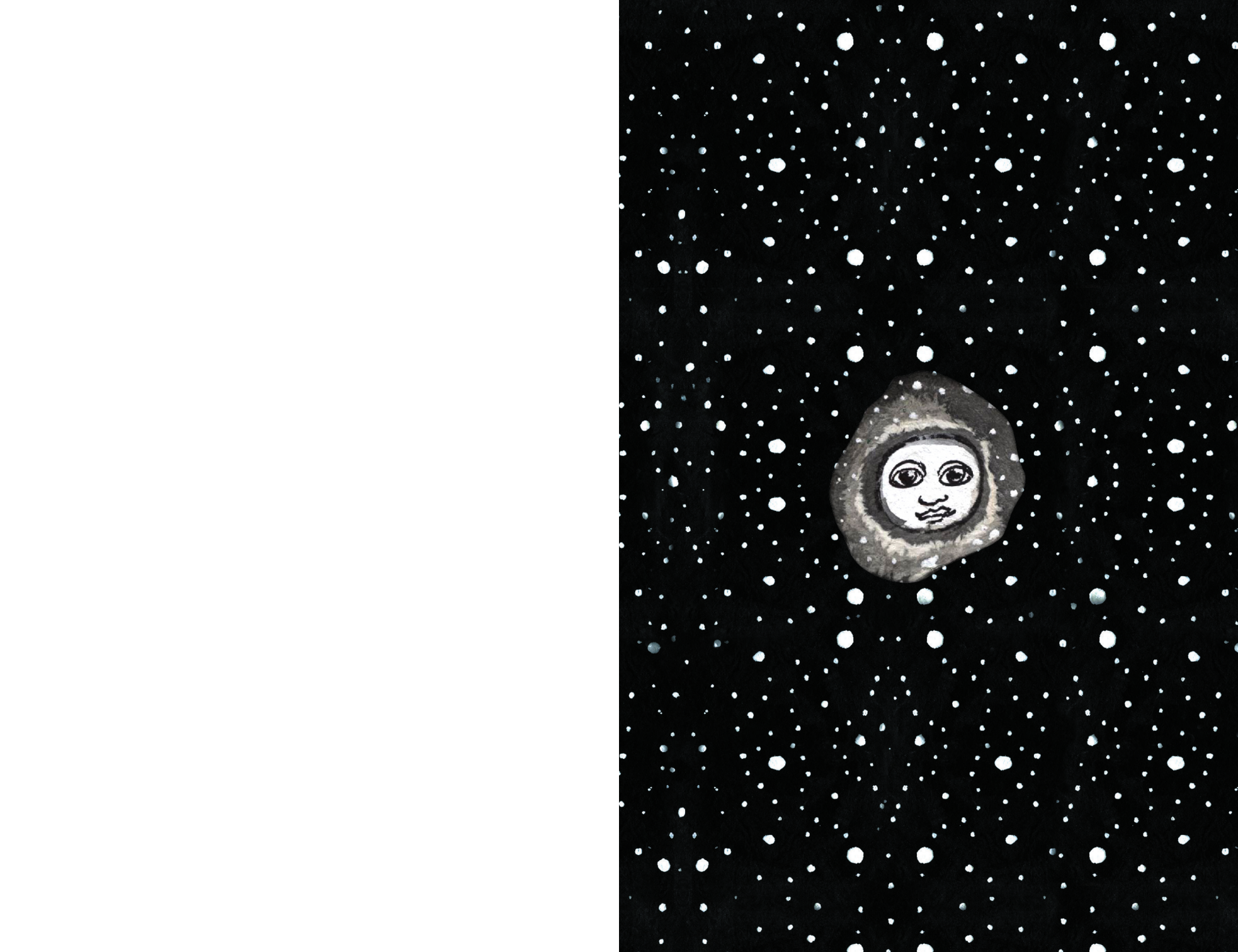
4

Šarkan

Spomienka
je ako papierový šarkan,
pomaličky ju uvoľníš
a vychutnáš si jej let,
ale celkom hore vo výške
sa pretrhne niť tvojej pamäte
a budeš nemým svedkom toho,
čo dokáže vzdialenosť.

BRICEIDA CUEVAS COB





Ka'ach tin paalil

Ka'ach tin paalile'
uts tin t'aan in chukik xnook'olo'ob
yéetel in tikinkúunsik péepeno'ob,
juntéenake' taakchaj in wilik u xik'nal
le xnook'olo'obe' ka tin tak'aj u xiik'o'ob
yéetel u yiits junkúul che'.
Le je'ela' jaajchaj tin kuxtal:
Bejla'e' ich k'iin ku máan in jiilankil
ba'ale' ich áak'ab kin xik'nal...



5

Ked'som bol malý

Ked'som bol malý,
chytal som húsenice
a zbieral motýle.
Jedného dňa som chcel,
aby moje húsenice vzlietli
a živicoú stromu
som im prílepil krídla.

A takým sa stal aj môj život:
počas dňa som sa začal plaziť
a počas nocí lietat'...

ISAAC CARRILLO CAN



Táan u yok'ol k'oben

K'óobene' tu tsikbaltikten u kuxtal.
Táan u jats'ik in wich yéetel u múus ik'.
Tu ye'esikten u teejlil u tuunchil,
bey xan u yellil u yich,
ku ye'esikten u ta'anil tu kíimil,
bey xan u k'áak'il ma' t'aaba tu beeli'.

Ku jopken yéetel u muk'yaj.
Mix ba'al ku páajtal in wa'alik.
Kin ts'áik majni ti' leti' in wich
ka páajchak u yok'ol.



6

Nárek sporáka

Sporák mi pošepkal svoj príbeh,
ovanul ma jeho horúci dych.
Ukázal mi svoje rany,
pripálenú tvár,
hasnúci popol,
beztvaré plamene.
Úpenlivo žiariaci vo svojej trýzni,
v svojom tichu.
Asi mu požičiam oči,
aby sa vyplakal.

BRICEIDA CUEVAS COB





K'a'aytaj

Tsiriiiiiiin,
tsiriiiiiiin,
ku k'a'ayta'al cháak.
Tsiriiiiiiin,
tsiriiiiiiin.

Mak a chi' ch'och'lin!

Ma' wáa a wojel yéetel le cháako',
ku wo'oltikuba ich saajkil in piixan.

Le xmajan najilo'
ch'éen ku yu'ubik in t'aan,
chéen táan u paktiken.



7

Oznam

Cinciriiin,
cinciriiin,
tak sa ohlasuje dážd'.
Cinciriiin,
Cinciriiin.

mlč cigareta!

Nevieš, že v daždi sa moja duša plní strachom?

Čierny motýľ
ukrýva svoje krídla pred dažďom.

Iba ho počúva,
iba sa na mňa pozerá.

ISAAC CARRILLO CAN





Cháak

ch'aj
ch'aj
ch'aj
ku yok'ol ka'an

ch'aj
ch'aj
ch'aj
ku síijsik u paalal

ch'aj
ch'aj
ch'aj
ku p'uchik kuxtal tu t'áalkab bejil kíimil.



8

Dážd'

Kvap,
kvap,
kvap,
plače nebo.

Kvap,
kvap,
kvap,
rodia sa jeho deti.

Kvap,
kvap,
kvap,
vniká život do puklín vyštrbených smrtou.

ISAAC CARRILLO CAN







Tomoj chi'

Ts'o'ok u k'aay áak'abil ch'íich'.
Suunen tin wiknal!
Le tomoj chi'o' je'el u máan k'aastale'.
Máax kun kaláantiken ti' le áak'aba'.
U púuts' yáalkab a k'a'ajesajil wa jun óok eek'o'ob.
Wa be'ela' weyaneche',
be'ela' saatlen ta wíinkilale',
ta áak'abile' wa ta ch'ench'enkilile'.



9

Zlé znamenie

Už spievajú noční vtáci,
vrát' sa!
Môže prísť zlé znamenie,
kto ma potom v noci ochráni?
Prchavá spomienka na teba?
Alebo tá hŕstka hviezd?
Keby si tu bola,
ukryl by som sa v tvojom tele,
v tvojej noci
alebo v tvojom tichu.

ISAAC CARRILLO CAN





Bak

Caja
sak,
k'an,
chukuá,
jonjon caja ti sak.

Máalix pek',
náachil pek'.

Leili júntul u puksík'aloob.

Tech tune
tak u chen janal kastlan pek'ka manik.

Tech tune
ka chen jósil tak xínxinbal ti k'íuik.

Tech tune
ka takchatik máalix pek' yétel a p'ek.

Tech tune
bey a uol tu man ta pach tiólal le bak má tan a
puliktío.

Má a uójel ua le pek'a
kímil ku man tu pach a bákel.



10

Kost'

Čierny,
biely,
žltý,
hnedý,
miešaný
orech
a pes s rodokmeňom
majú rovnaké srdcia.

Ale ty
kúpiš jedlo iba pre toho s rodokmeňom.

Ešte k tomu ty
ho ideš vyvenčiť na námestie.

A potom ty
kopneš do orecha bez úcty.

Ty si myslíš,
že za tebou chodí pre kost', čo mu aj tak nikdy nedáš.
Ty však netušíš, že to je smrť,
ktorá za tebou chodí, lebo vetrí tvoje kosti.

BRICEIDA CUEVAS COB





Xma' t'aanil, jkíim yóok'ol kaab

In na'e' tu síijsaj tikin paalalo'ob,
mix máak jóoyja'btej,
xíibla'anchaj u yich le ka'ano',
mina'an u cháakil utia'al u yok'omtal u yóol,
jkíim yóok'ol kaab,
mix máak kuchik u bis u sak máabenil,
mix máak t'abik u kibil tu'ux ku chúunul ka'an,
mix máak beetik u payalchi'il yo'olal u piixan,
mix máak taskúuntik loolo'ob,
mix máak ku p'áatal xma' t'aanil,
ch'ajch'ajankil ku beetik k'iin,
jkíim yóok'ol kaab,
mix máak ok'tik
mix máak.



11

Ticho, prosím, zem zomiera

Moja matka porodila vysušené deti,
nikto ich nepolial,
oči neba sa vyparili,
už niet dažďa pre rubáš na dušu.
Zem je mŕtva,
nikto ju neuloží do bielej rakvy,
nikto nezapáli sviečky na obzore,
nikto sa nepomodlí
za jej túlavú dušu,
nikto jej neprinesie kvety,
nikto si ju neuctí minúťou ticha,
slnko sa topí po kvapkách,
zem zomrela
a nikto,
ale vôbec nikto
neplače.

ISAAC CARRILLO CAN





Bejla'e'

Bix kin wok'ol wa láaj tikintak in wich,
bix kin wok'ol wa saap'al u ja'il,
bix kin wáalkab wa jmúusch'akta'an in wook,
bix ken in máans in wuk'ajil wa mina'an ja',
ku popokxiik' neek'o'ob te' ka'ano',
le lu'umo' ma' u k'áat u síijso'obi',
ku túuba'alo'ob ti' u jobnel lu'um,
mina'an iik', mina'an lu'um, mina'an kuxtal.
Tu'ux je'el in t'uchkíintik in piixan
wa jp'ap'aych'akta'an yóok'ol kaabe'.



12

Teraz

Ako plakat' suchými očami?
Ako roniť slzy, čo sa vyparili?
Ako bežať so zviazanými nohami?
Ako uhasiť smäd bez vody?
Semená sa vznášajú k nebu,
zem ich nechce prijať.
Vyhnila ich zo svojich útrobov,
niet viac vetra, niet viac zeme, niet viac života.
Kde má spočinúť moja duša,
keď celkom zničili tento svet?

ISAAC CARRILLO CAN







I'ixtaj saajkil

Tin i'ixtaj u k'aas súutukilo'ob in kuxtale',
ka jpopokxik'najo'ob tin wóok'ol,
walkila' ti' ku juumo'ob tu pakxa'anil in taanaje'
ma' u k'áato'ob bini'
teen xane' ma' in k'áat jóok'ol in p'ujo'obe'
tumen saajken ka taak xooch' ka u ya'al ten yéetel
u k'ay
ka xu'uluk in t'aan.



13

Vyhodiť strach

Vyhodil som von najtemnejšie chvíle môjho života,
zatrepli krídlami nad mojou hlavou,
teraz lomozia na streche.
Nechcú zmiznúť,
ani ja nechcem vyjsť von,
aby som ich s konečnou platnosťou odpratal,
lebo mám strach, že stretnem kuvika,
ktorý mi zakuviká,
že si na tomto svete
už viac
ani neškrtnem.

ISAAC CARRILLO CAN





Ku yéek'same'ental

Ku ch'i'ich'ilaankil ch'íich',
ku póots' lúubul k'iin,
ku xaaklankil ich saajkil in wich,
sajak ka ts'u'uts'a'ak tumen soots',
sajak ka t'úubuk u wenel xma Uj,
ka p'áatak ma' u tak'antal u yich in tuukul,
ka éek'joch'e'enchajak in puksi'ik'al,
ka wáak'ak u che'ej ch'ench'enkilil,
ka 'páatak jolon in xikin,
saajken in p'áatal láat' ka'an,
saajken in xmáan ichta'al tumeen kíimil.



14

Stmieva sa

Vtáky švitoria,
hasne páľava slnka,
moje oči blúdia strachom zo strany na stranu,
strachom, že ich vysajú netopiere,
strachom, že luna zaspala prihlboko,
že nedozrejú plody mojej mysle,
že sa celkom zatemní moje srdce
a že v mojich ušiach sa rozhostí úplné ticho.
Mám strach zo zabudnutia
a z toho,
že bez toho, aby som to chcel,
sa mi na päty zavesí smrť.

ISAAC CARRILLO CAN





Ka'a tun binech

Ka'a tun binech,
ka'a tun binech X-maruch,
alkuchil yéetel ja'abo'ob,
tu yóok'ol in beel jujuykile'
tin wilaj a pe'echak'.

Tene' ma' in wojel
bix u láak' uchak
in xokik a woochel
ta bonaj te'ej tuunich,
wa xu'ul u cha'achi'ita'al
in k'aaba' tumeen u tikin bóoxel a chi'o'.
Ka'a tun binech.

Le oknaj k'iin je'elo'
Ts'unu'une' táan u yok'ol
ikil u k'a'ajsik a chu'ujukil,
u boonlil a ts'u'uts'o'ob.

Ka'a tun binech,
ka'a tun binech
yéetel a kúuch ja'abo'ob
X-Maruch.
Uchik a bine'
ta bonaj oochelo'ob
tin puksi'ik'al.

15



Odišla si

Odišla si, Mária,
odniesla si so sebou tie časy.
Na mojej vyschnutej ceste
som zazrel tvoje kroky.
Neviem ako inak
rozumieť tvojmu tieňu
nakreslenému na kameňoch,
ak tvoje mĺkve pery
viac nevyslovujú moje meno.

Odišla si
v to popoludnie,
keď kolibrík nariekal
za tvojou vôňou,
za farbou tvojich bozkov.
Odišla si, Mária,
odišla si.
Odniesla si so sebou tie časy
a svojím odchodom
si namaľovala
do môjho srdca tieň.

FELICIANO SÁNCHEZ CHAN





Ma' táan u máan cháak

Ta p'isaj ka'a a yaal a k'ab
tu táabil in tuuche'
ka ta xotaj yéetel jalal
ta tóokaj yéetel u k'áak'il jump'éel kib,
ta ji'aj u tsaatselil.
Tu'ux binech a píikch'int
u táabil in tuuch.
Bejla' saajken ti' le áak'abil cháaka'
cha' túun in ta'akik in piixan tu sajkabil u chuun
a nak'.



16

Aby som nezmokol

Zmerala si na dva prsty moju pupočnú šnúru,
potom si ju odrezala trstinovým ostrím,
koniec opálila sviečkou
a potrela tukom.
Ale kam si ju zahodila?
Lebo teraz sa bojím nočného dažďa.
Budeš musieť dovoliť,
aby sa moja duša schovala do jaskyne
v tvojom lone.

ISAAC CARRILLO CAN

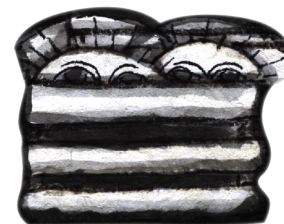






Ku ch'ajch'ajaankil kíimil

Weenene'ex wele',
táan u máan le okol pixano'obo',
ku ch'eenebo'ob,
ku popokxiik'o'ob,
ku wa'atalo'ob yóok'ol naj,
ku jalk'esikubaob,
bey p'uul ja'e'.
Weenene'ex,
ma'k k'áat p'ée't mix juntúul ti' le áak'aba'



17

Kvapkanie smrti

Zaspíte.
Nerušene prichádzajú zlodeji duší,
sliedia,
krúžia okolo,
zosadli na strechu,
prekíznú
ako kvapky.
Zaspíte.
Túto noc nesmieme stratiť nikoho.

ISAAC CARRILLO CAN





X- Maruch

Wáak' u che'ej
x-nuk ka',
tu xa'ay u chi'e'
ti' ku chen k'íitil u jaach'i'.

Ka'ap'éel mejen k'abo'ob
ku lóoch'ik síis ja'
ti' jump'éel sak luuche'
ku ch'ulik juuch'.

Ku jáaxmoltik,
ku much'kiinsik
tu níixkabil u nak' ka'.
Ku ka'a wéek'el u che'ej ka'.



18

Mária

Vybuchuje smiechom
starý mlecí kameň,
až z jeho okrajov
padajú nezomleté omrvinky.

Dve drobné ruky
zalievajú pomletú kukuricu
čerstvou vodou z bielej tekvičky,
aby bola vlhká tak akurát.

Potom ju vezmú
a postláčajú na brušku
starého mlecieho kameňa,
ktorý je štekľivý
a opäť vybuchne smiechom.



Ka'anale'
bey ti' ka'ap'éel
x-muumun kalis k'úume'
ku p'oochol u k'íilkab
u mejen iim X-Maruch.

X-nuk ka'e' láayli' u che'eje',
táan u chajla'al u tseem,
táan u chajla'al u nak',
táan u yáalal u ja'ay u je'ej.

Ts'o'ok u wo'olol k'eyem,
Ts'o'ok u to'obol ti' sak nook'
pa'te' yéetel tulis ta'ab yéetel iik.

X-Maruche' táan u yilik
u bin yíicham k'áax.

Zhora na to všetko
kvapká pot
z Máriiných drobných prs,
ako z nezrelých tekvičiek.

Starý mlecí kameň sa stále smeje,
lebo ho štekli Máriine prsia,
lebo ho to šteklí na brušku
až na pocikanie.

Bochník kukuričného pozolu
je už pekne zabalený v bielom obrúsku
spolu s hrudkou soli a čili papričkou.

Mária odprevádza pohľadom
svojho muža, ktorý zamieril k horám.

FELICIANO SÁNCHEZ CHAN



U mukutsil tuunich

Bajun in muk'yajtik
u ch'ench'enkil
le tuunicho'ob
yaan tin beelo',
úuchbentako'ob,
bajun ba'al u yojelo'ob,
ba'ale' tooto'ob.

Leti'ob tu yuk'aj
u yiits in t'óochpajale,
leti'ob tu xoko'ob
u éets'nak' in oknaj k'iin pe'echak'e',
ba'axten ku muklik u muk'yajo'ob.

U yóok'ol kaabku xíimbal
tu táan u yicho'ob,
ba'ale' ma'atan
yu'uba'al u yáakano'ob.

Tajan ku yaatal tin wóol
u ch'ench'enkil
le tuunicho'obo'
yaan tu yóok'ol in beelo'.

19

Ticho kameňov

Ako ma len bolí
ticho kameňov,
ktoré sa usídlili na chodníčku
pred mojím domom.
Tak staré, tak múdre,
a bohužiaľ,
tak nemé.

Tých kameňov,
ktoré pijú z kvapiek potu,
ktoré skízli z mojich nechtov.
Tých, ktoré počúvajú
nočnú ozvenu
mojich krokov.
Prečo mlčia o svojom zármutku?

Celý svet sa mučivo prechádza
po ich tvári a nepočujem
ani malý vzdych bolesti,
vôbec nič.

Ako ma len bolí
ticho kameňov,
ktoré sa usídlili na chodníčku
pred mojím domom.

FELICIANO SÁNCHEZ CHAN





Ak'abe tu yok'ol chíbal

Ku yálale pek'e ku yok'ol chíbal ken u yil u k'asil
baal.
Sajkilé tu póch'il,
tu ch'in túnich tí ek'joch'énil.
Ak'abe tu yok'ol chíbal.
Sajkilé tu dzon ich ek'joch'énil,
ok'ol chíbale xexet'paj yétel u chun u nak' ak'áb.
Lela'
juntul uínik jak'án u yol u ch'uk k'ak' ichoob tí
ek'joch'énil.
U lak'o,
júntul pek' tu tzikbaltik u muk'yaj ti ek'oob.



20

Noc zavýja

Hovorí sa, že pes šteká, keď vidí diabla.
Strach útočí,
hádže do tmy kamene.
Noc zavýja,
strach strieľa do tmy.
Štekot sa triešti o hradbu noci.
Je tam muž vydesený červeným ohňom očí v tme.
A ten druhý,
to je pes, ktorý rozpráva svoje utrpenie hviezdám.

BRICEIDA CUEVAS COB





•
•

Juntúul péepen

Oknaj k'iine'
ts'o'ok u bonikubáa
tu nak' ka'an,
bey u yooxol múus ik'
ku líik'ile',
bey juntúul mukuy
ku líik'il u xik'nale'.

Le k'áak'
ku kuup tin puksi'ik'ala'
ma' leti' le sujuy k'áak'
ku ta'ankuunsik
yóok'ol kaab
tia'al u síjil
túumben kuxtalo'o.



21

Ako motýl'

Neskorý večer
sa vyfarbil na horizonte,
vznášal sa tam ako hmlistý výdych,
ako slová lásky,
ktoré sa chystajú vzlietnuť.

Je to oheň,
ktorý spaľuje vnútro,
avšak nie ten posvätný,
ktorý vrhá do sveta popol,
aby z neho povstal nový život.





Juntúul péepen
uk'aj ti' kí'iki' ts'u'uts'o'ob
ku popok xiik'
tin puksi'ik'al,
mina'an tu'ux u jóok'ol.

Le Yum K'iin
ku t'úubul
tu paach in wicho'oba'
ma' yojel
wa ken t'úubuke'e
ku pak'ik áak'ab
tu bejilo'ob in k'i'ik'el.

Je to skôr motýľ
smädný po sladkých bozkoch,
ktorý trepe krídlami
na mojich prsiach
bez toho, aby vedel kam ísť.

Vznešený pán Slnka,
ktoré zhasína
pod mojimi viečkami.
Nevníma, že miznúc v tieni
zasadil noc
do mojich žíl.

FELICIANO SÁNCHEZ CHAN





A k'aaba'

Jump'éel k'iine'
tin wa'alajtech
beyka'aj a k'a'abetil
tin kuxtal,
ka'aj p'áatech bul áak'ab
a tsikbalten tu bo'oy
u paakat X-ma Uj.

Jump'éel k'iin luba'anene'
tin t'anech
ka'a taakech a wáanten líik'il,
ka'a ta we'esajten
ba'ax che'il
ma'alob tí'al in beetik
in xóolte'.



22

Tvoje meno

Jedného dňa som ti povedal,
čo všetko pre mňa znamenáš,
a pod ochranou matky luny
si so mnou hovorila celučičkú noc.

Jedného dňa som hrozne spadol
a zavolať ťa,
aby si mi pomohla na nohy,
a ty si mi urobila
z konára stromu barlu.





Jump'éel áak'ab
saatlen k'áaxe',
ok'olnajen ka'a taakech a kaxten,
ichil ée'joch'e'en táan k-suute',
ta ka'ansen in xok
u nu'uktaj eek'o'ob ka'an.

Bejla'e'
wa k'a'abeteche tin kuxtal,
wa luba'anen lu'um,
wa saatlen k'áaxe',
chen kin k'a'ajsik a k'aaba'.

Jedného dňa som sa stratil v lese,
plakal som, aby si ma našla,
v temnote noci počas návratu
si ma naučila čítať vo hviezdach.

Teraz, keď už v mojom živote nie si,
aj keď sa zrútim na zem,
aj keď sa stratím v lese,
nepamienim si
na tvoje meno.

FELICIANO SÁNCHEZ CHAN





Je' bix k'iin

Je' bix k'iin ku xítil tu nak' ka'ane',
bey xan u xítil u loolil a ki'imak óolal.
Pi'í'sáase' u xaakil túumben waya'aso'ob.
Ka machik a míisib
ka wóok'ottik tu yéetel u yóok'otil ja'atskabil tu noj
táankabil a taanaj.
Ka k'a'asik a chiich.
Ka k'a'asik tu tsolik u chan tsikbalil le chan xnuk
tu kaxantaj u wolisil taak'in táan u míis;
ka chan samal che'ej.
Mi tumen a woojel te' k'iino'ob bejla'a'.
yaj u jalchajal u chan yalab taak'in.
Ka mulik u ta'a a miis;
ka t'abik,
le ken a wil táan u tooch' u k'áak'il,
ka pulik u ok'om óolal jo'oljeak ka jíits'tik tu billil
a nook',
a paalal túune' tu wenel.



23

Ako slnko

Ako slnko, čo sa objavilo na oblohe,
sa rozvinul kvet tvojho nadšenia,
ktorý sa belie v košíku nových ilúzií.
Berieš metlu
a zatancuješ s ňou ranný tanec.
Na veľkom dvore tvojho domu
spomenieš si na babičku,
ako zvykla rozprávať príbeh o stareнке,
ktorá keď zametala našla poklad.
Usmeješ sa
možno preto, lebo vieš, že vtedy
to pomohlo dobrým mravom.
Pozhŕňaš smeti,
zapáliš ich,
a kým horia v plameni,
poskrývaš včerajšiu biedu
do bielizne, ktorú skladáš
kým tvoje deti spia.

BRICEIDA CUEVAS COB





In k'aaba'

In k'aaba'e',
 tikin oot'el,
 chi'il chi' u chi'ichi'al,
 u cha'acha'al tumen u ts'a'ay máako'ob.
 Ts'o'ok in pitik u nook'il in k'aaba'
 je' bix u pots'ikubal kaan tu xla' sóol.
 Báanten ma' táan u ya'ala'al xkáakbach ti' uj?
 Leti'e' suuk u xíinbal bul áak'ab,
 suuk u bulik u wíinklil,
 suuk u balik u su'utal,
 suk u t'ubkubaj ich eek'joch'e'enil tumen ts'o'ok
 u p'ektik u sáasil.
 Tumen leti'e' sak ki'ichpan xba'aba'al.
 In k'aba'e'
 cha' ta'aka'an ti' paalal.
 Bejla'e' mina'an in k'aaba'.
 Tene' aluxen táan in so'oso'ok't'ik u tso'otsel u
 pool yaamaj.



24

Moje meno

Moje meno,
 vysušená koža.
 Prežúvajú ho od úst k ústam,
 je drvené ľudskými zubami.
 Vyzliekla som šaty môjmu menu
 tak, ako had zvlieka kožu.
 Prečo pobehlicou nevolajú lunu?
 To ona sa túla po nociach,
 to ona zvykne dať svoje telo do zálohy,
 to ona zakrýva svoju hanbu,
 to ona sa ukrýva v tme,
 lebo nenávidí svoj jas,
 to ona je krásna biela potvora.
 Moje meno,
 to je žuvačka zakázaná deťom,
 moje meno
 bolo v hanbe rozdupané.
 Teraz už nemám meno,
 som škriatok,
 ktorý rozcucháva vlasy láske.

BRICEIDA CUEVAS COB







Ta tséel kin bin

Táan u chí'ichi'iken u láalil u yaak' xko'olelo'ob.

Ba'ax in k'ajti'!

Ma' táan in muk'yaj!

Táan u chí'ich'í'ikiko'ob tin pu'uch u chukumil u
yich wíiniko'ob.

Ba'ax in k'ajti'!

Tene' in yaamaech yéetel in báakel!

Ba'ax tun kisin in k'áajti' wa a yaamaj ku bin tak
ich metnal,
wa ta tséel kin bin?



25

Stojím po tvojom boku

Trápi ma aj netrápi podrezaný ženský jazyk.

Čo ma po ňom?

To nebolí!

Na môj chrbát sa lepia aj nelepia oči mužov.

Čo ma po tom,

keď tá lúbim až do morku kostí?

Čo ma vlastne po tom,

ak tvoja láska siaha až kdesi do pekiel?

Stojím po tvojom boku.

BRICEIDA CUEVAS COB





Táan máank'inal

Táan máank'inal,
tu jool K'ujnaje'
wa'alakbalen in ch'úukt
u máan X-Maruch.

Le ken tíip'ík yéetel
u p'e'enkech ki'ichpamile'
yaan in náaysik yóol
u julubil u máatsabo'ob
ka ojken tu puksi'ík'al
in t'in u k'aan
le chan paal
ku kukulaankil
tin yaabilaja'.



26

Je slávnosť

Je dedinská slávnosť,
vo dverách kostola
som napäto hľadel,
kedy vojde Mária.

Ked' som ju videl vkročiť
v celej jej kráse,
vysmial som sa strážcom jej mihalníc,
aby som mohol tadial'
vstúpiť do jej srdca
a zavesiť tam hojdaciu sieť
s bábätkom
hojdajúc ho zo strany na stranu
mojou láskou.

FELICIANO SÁNCHEZ CHAN





Wolis t'aan

Ch'e'ene' ma' uts tu t'aan a pulik tuunich ti'i'.
Ka ch'amik u ch'e'eneknakil.
Júumpuli' ma' uts tu t'aan báaxal beyo'.
Wa taak a báaxal tu yéetele'
woliskuunt a t'aane'
ka jalk'esti',
bin a wil bix ken u ka'a sutil ti' teech.



27

Studňa slov

Studňa sa vyláká, keď hádžeš do nej kamene.
Zraňuješ jej ticho,
takej hre sa nepoteší.
Ak už sa chceš s ňou hrať,
urob zo svojich slov loptu,
hoď ju do nej,
uvidíš,
že ti ju vráti.

BRICEIDA CUEVAS COB





P'úul

Táan u jaats' k'iin.
 Tu meentik u chooj in k'íilkab tu táan in pool.
 Táan u báaytiken u ki' síisil xnoj che'e'en.
 P'úule' ti' yaan tin wiknale',
 in wéet taal,
 táan u che'ej tin wetel.
 Kex uk'aje', tats' k'iin tu che'ej.
 Táan in ki' jóojol cháachik.
 Tin ki' sáaptik u báaxal kaanil suun,
 ku ki' kopkuba tin wook.
 Tu paach suun táan u taal u ch'óoyil ja'.
 Tin ts'áik ja' u yuk' p'úul.
 Táan u chan k'aay tu xúuchik ja'.
 U k'aaye' u pekpekxiik' juntúul box k'a'aw ki'imak
 u yóol.
 Luk' u yuk'ajil p'uul.
 Tin ki' lóochaj,
 tin méek'aj,
 kex seten ko'.



28

Džbán

Slnko praží,
 moja tvár sa perlí potom,
 ale hladí ma chladivý tieň veľkej studne.
 Sme tu iba ja a môj džbán.
 Je to môj spoločník v dobrodružstvách,
 čo ma rozosmieva,
 celý čas buráca smiechom,
 aj keď má veľký smäd.
 S úsmevom ho pohladím
 a chopím sa povrazu - priateľského hada,
 s ktorým sa zabávam, keď ho zdvíham spod nôh.
 Vytiahnem ním vedro čerstvej vody
 a dám napit' džbánu do sýtosti.
 Keď pije, zľahka spieva.
 Jeho pieseň pripomína poletovanie
 veselého čierneho vtáčika.
 Môj džbán už nie je smädny.
 Pritúlim si ho, poláskam,
 objímam mu hrdlo,
 aj keď je to
 veľký nezbedník.



Táan u chajlik in nak' yéetel u xikin,
 bey xan u chajlik in ch'ala'atel.
 Táan u k'i túubik in k'a'.
 Táan xan u taal u joyja'atik lu'um utia'al in xímbal.
 Ma' tu jéets'el u chajlik in nak' yéetel u xikin.
 Ma' wáaj táan u yilik
 in machmaj ch'óoy yéetel in ts'íik k'a',
 yéetel xan in páajkalmaj suun?
 Ma' wa táan u tuklik
 je' bix u meentik in che'eej,
 bey xan u bin u meentik in jáalk'abtik ka' in pa'e'?
 Mix ba'al ku yilik,
 mix ba'al ku tuklik,
 chen leep'el u yóol u meent in che'ej.
 Mix ba'al kin wilik,
 mix ba'al kin tuklik,
 chen táan in bin in jajache'ej yéetel p'úul.

Svojím uchom mi tlačí na bruško
 a otláča sa na rebrách.
 Milo mi slintá na ruku,
 osviežuje zem kamkoľvek vkročím.
 Neustáva v šibalstvách.
 Neprestáva ani v tom
 otláčaní bruška a rebier.
 Nevidí snád',
 že v ľavej ruke nesiem ešte vedro
 a cez rameno povraz?
 Nepomyslí snád' na to,
 že keď ma rozosmieva,
 môže mi padnúť a rozbiť sa?
 Nevidí nič,
 ani na nič nemyslí,
 iba sa ma snaží rozosmiať.
 Ja tiež nevidím nič,
 ani na nič nemyslím,
 iba sa kráčajúc s ním
 ... chichúňam.

BRICEIDA CUEVAS COB





Kex ma' a k'áate' a tia'alén

Nalchajen utia'al in wantal naats' tech.
U jeta'an ki'il in wanil bejla'e!
Yáax táanil ka ts'ílikén,
ka jáaxtik in nak' yéetel ka woxo'ontiken,
ku ts'o'okol o chakik in ku'umile'
ka p'o'íken, ka ja'ats'íken,
ka juch'íken,
ka ch'ulíken, ka ya'ach'tiken, ka xit'íken.
Kex ka a pak'acht in wich wa ka puk' in wíinkilale'
ta jobnel kin wantal kex ma' a k'áati'.



29

Som tvoj aj ak to nechceš

Premenil som sa na kukuričný klas,
aby som bol blízko teba.
Ach, ako sa mi len páči byť takto.
Najskôr ma ošúpeš,
potom ma hladíš po bruchu.
Vylúpeš zrno,
povaríš ma vo vápennej vode,
umývaš ma, osušíš ma
pomelieš ma,
navlhčíš, potľapkáš, rozmačkáš...
Hoci ma udrieš po tvári
a rozdrvíš moje telo,
skončím v tvojom vnútri
aj ak to nechceš.

ISAAC CARRILLO CAN





A yaamaj

Mix máak ku yuk'ul tin luuch,
mix máak ku jupik u k'ab ichil in leek,
mix máak ku janal tin laak.

A yaamae' juntúul tsaya'am ko'il peek'
ch'a'apachta'an tumen máako'ob.

Najil naj ku pa'atal yéetel u xtáakche'il jol naj.

Tu láakal máak yóojel ts'o'ok u chí'iken a yaamaj.



30

Tvoja láska

Nikto nepije z mojej tekvicovej misky,
nikto nepchá ruky do môjho košíka na tortilly,
nikto neje z môjho dreveného taniera.

Ale tvoja láska je ako túlavý pes,
ktorý si vezme, čo si zmyslí.

Ľudia ho stále naháňajú
a čakajú ho len zabuchnuté dvere.

O mne sa to však už rozkríкло,
mňa pohrýzla tvoja láska.

BRICEIDA CUEVAS COB





Maan

Maan,
a wíimo'obe' ka'atúul chan ch'upalalo'ob tu báaxal
looxo'ob táan a p'o'.

U chéel a paakate' u sinmubaj ti' u yóom.
Máax ku yilikech je'el u ya'alik ma'atech a muk'yaj.
Ma' u yoojel wa tu chuun u yook u kúuchil a p'o' ka
mulik u xoxot'al a kuxtal.

Ta chen xuuxub táan a p'o',
a xuuxube' junt'í'in bek'ech suum utia'al a t'inik a
ka'ananil u ts'o'okol.

Iik'e'
u koil paal tu kóokolik a t'in nook'.
Tu jo'ol lak'in che'ob
k'iine' juntúul chan chéech paal lek u síijil tu
k'í'ík'í'itik u k'an k'ink'inal ok'ol.



31

Pani

Pani, tvoje prsia sú ako dve veselé dievčatká,
čo sa hrajú, keď zohnutá perieš bielizeň.
Dúha tvojho pohľadu sa odráža v mydlovej pene.

Kto ťa vidí, povedal by, že netrpiš.
Nevie, že pri košíku s bielizňou pri nohách
je na kôpke kúsok tvojho osudu.

Hvízdaš si dávnu melódiu.

Z melódie sa vinie niť
a z nej tvoj smútok.

Vietor je nezbedný chlapec,
čo rozvešal tvoju bielizeň
po stromoch na východe.

Slnko je bábätko, ktoré zosiela
svoje teplé žlté slzy.

BRICEIDA CUEVAS COB





Neek'

In t'aane',
jump'éel wóolis chak neek'
kin pak'ik tu tuuch lu'um.

Beyo',
le kéen méek'a'ak xma uj tumeen u ts'ook jump'éel
in áak'abile',
yaan junkúulche'tal
tu'ux ch'oj ch'íich'o'ob
kun k'ayik in k'ajláay.



32

Semeno

Moje slovo
je červeným semenom,
ktoré som zasadil do pupku zeme.

Keď ma raz objíme luna a nadíde moja posledná noc,
bude to už veľký strom,
v ktorého korune budú krásni modrí vtáci
čvirikat' moje spomienky.

ISAAC CARRILLO CAN





Tecuani ché



Xooch'

Ts'o'ok u k'uchul xooch'.
Tu mot'ubal yo' koot.
T'uubul tu tuukul.
Máax ken u tomojchi'it
wa mix máak ku k'iin ti' le kaaja'.
U xla' baakel máako'obe' chen ka máanako'ob.

Uje' tu bonik u muknalilo'ob ch'een k'aax
ts'o'ok u káajal u lu'uk'ul tumen loobil.
Xooch'e'
tu xuuxubtik u k'aayil kuxtal.
Tumen ma' u k'áat u k'ay u kíimil.



33

Kuvik

Priletel kuvik a posadil sa na plot.
Premýšľa, koho smrť má ohlásiť,
keď v tejto dedine už nikto nežije.
Ľudské skameneliny sa vôbec nehýbu.

Luna vymaľovala hroby na cintoríne,
začala prežívať burinu.
Kuvik sa pustil spievať pieseň života,
aby nemusel predpovedať smrť
samému sebe.

BRICEIDA CUEVAS COB





Teen le ja'

Teen le ja' ka yalik ta paacho'
le ku bin u yayalankil tak tu'ux ku síijil kilí'ich
náayo'
teen le iipil báayitik a ki'ichpamilo'
teen la bóoch' ku leechlankil ta kaalo'
teen la k'áan méek'ikech tuláakal áak'abo'.



34

Som voda

Som voda, čo ti kvapká na chrbát,
voda, čo pochádza z miesta, kde sa rodia sny,
som blúzka, ktorá zakrýva tvoju krásu,
som šatka, čo ti hladí šiju,
som hojdacia sieť,
ktorá ťa objíma
noc čo noc.

ISAAC CARRILLO CAN





Buka'aj

Jayp'éel, jaytúul, jaytéen,
jayts'íit, jayxéet', jaywáal,
jaykúul.

Ma' táan ka'a in suut in k'áat tech buka'aj,
chéen a'al ten wáaj yaan tech:
A yaabilmajen wáaj.



35

Kolko

Kol'kí sú bez života?
Kol'kí sú živí? Kol'kokrát?
Kol'ko kusov?
Kol'ko listov?
Kol'ko rastlín?
Už sa tá nebudem pýtať kol'ko.
Iba mi povedz či je to tak:
Lúbiš ma?

ISAAC CARRILLO CAN





Cecilio Chì'

u yach xux
u yach ek
u yach kab
u yach a'kach
ti' u pik ju'un in puksi'k'ale'
ti'u k'ajlay in alab olale'
u xítìl xik'bal dzunu'unech
u xítìl k'uk'um k'uk'umech
u x'ítìl k'ay x k'ok'ech
suku'un Cecilio Chì'



36

Cecilio Chì'

Žihadlo osy,
žihadlo sršňa,
žihadlo včely.
V knihe môjho srdca,
v mojej pamäti.
Si voňavým kvetom kolibríka,
si kvetom z peria quetzala,
môj braček, Cecilio Ch'í.



u dza'ay kitam
u mo'ol bálam
u koj koot
ti' u jak' lajil ju'un k-ch'i'ibale'
u kilímbal chaakech
u kilbal lu'umech
u lakam ba'te'elech
u chimal kájech
suku'un Cecilio Chí'

suku'un
ua'lakbalén aktán ta muknal
talen in k'atech tak uaye'
a dza u sipit ólal ten
u tial in tzikbal ta uétel
u tial in kántech kanbe'n
u ba'te'el u kuxtalil tak u kímil k-lak'o'ob
bey in kásik in kántech...

Kel divého pekari,
laba jaguára,
zobák orla,
v pamäti nášho rodu.
Si hromom búrky,
si zemetrasením,
si bojovou zástavou,
si naším erbom,
môj braček, Cecilio Ch'i.

Braček môj milý,
stojím na kraji
tvojho hrobu,
a prosím ťa veľmi,
aby si prehovoril...

WALDEMAR NOH TZEC







U áak'abil tu chibil uj

In x-ch'upul aal,
ch'ik púuts'o'ob ti' a nook',
tak a x-chak eex,
uk' u x-p'o'oja'il ka'
yo'olal ma' u p'atik u yuuy x-ma uj
tu wíinklil a chaampal
ken a la'achabaj.

U áak'abil ka laj p'u'uj peek'o'ob u tak' u
jajawchi'ibalo'ob ti' ch'e'eneknakil.
U áak'abil tu yáakan ju'ob.
Le tu máan yáalkab máako'ob tumen ts'o'ok
U jaanta'al x-ma uj.



37

Zatmenie mesiaca

Dcéra moja,
pripni si špendlíky na šaty,
obleč si červené nohavičky,
napi sa vody, ktorou sa umýva mlecí kameň,
aby matka luna, keď sa poškriabeš,
nezanechala škvŕny na tele tvojho
nenarodeného bábätka.

Noc, keď psy svojím štekotom
tetujú ticho.
Noc slimačích stonov.
Keď ľudia zo strachu utekajú,
lebo ktosi prehltol ich matku lunu.



Ichil ek'joch'e'enil
junttúul ko'olel,
u jach x-yo'omil ichil u láak' xyo'omo'ob;
leti'e' ma' tu ch'ikaj puts'o'ob tu nook',
leti'e' ma' tu takaj u xchak eex
mix tu yuk'aj u xp'o'o ja'il ka';
leti'e' tu la'achaj u wolisil u neek' u yich
yo'olal u seen booxtal u neek' u yich u
paal,
tu luk'aj xma uj,
le tuun tu kaxanij uj tumen máako'ob
ku páakato'ob ti' ka'an,
ko'olel tu sáaskunaj ich kaaj yéetel sáasil
ku k'itik u chuun u nak'.

Tou temnotou kráča žena,
najtehotnejšia z tehotných.
Tá, čo si nepripla špendlíky,
tá, čo si neobliekla červené nohavičky,
ani sa nenapila vody, ktorou sa umýva mlecí kameň.
Je to tá, čo si rozškriabala zreničky,
aby ich mala ešte černejšie.
To ona prehltna lunu.
A kým ju všetci hľadali
zrak upierajúc na oblohu,

rozžiarila dedinu svetlom,
ktoré jej vyšlo z lona.

BRICEIDA CUEVAS COB



Naj

Le naja' tu ye'esik u ch'ala'atel
 síiskunaja'n tumen ke'el.
 Ti' u xa'anil u jo'ole'
 tu ch'ajch'ajáankal u yalab kí'imak óolal.
 Ti' u táan u yiche'
 ts'o'ok u jáawal u pokpokxiik' u paakat ku
 je'elsikubaj tu páakab che'il kisneb.
 Ba'ax k'iin ka wixa'ab u pak'il tumen áak'ab?
 Ts'o'ok u káajal u t'inik yo' kabil u xiich'e'.
 Ichile'
 juntúul amej u tsolmaj u tikin xiik'
 x-k'uulucho'ob.
 Máaso'obe'
 tu jáalchi'itiko'ob u jíilibil u bek'ech suumil
 ch'e'eneknakil.
 Jáalmooye' tu tsi'iktik u k'a'asaj.
 Ba'ale' leili',
 Kex beyo' leili' u machmaj u k'ab yéetel koot
 tu báaxal pilinsuut.
 Tu k'íilkabtik u lu'umel.



38

Dom

Dom ukazuje svoje rebrá
 zvlhnuté zimou.
 Z jeho palmových vlasov
 kvapkajú útržky radosti
 na jeho tvár,
 ktorej pohľad spočinul
 na červotočmi rozožratých okenných rámocho.
 Kedy sa len noc stihla vymočiť na jeho múry?
 Ukazuje svoje žily.
 V ich vnútri
 pavúk zberá vysušené krídla švábov,
 cvrčky odvíjajú nite ticha,
 v každom rohu sa rozpadávajú spomienky,
 ale takto
 ešte aj takto,
 rukami svojich múrov
 sa dom točí na kolotoči
 a potí sa vlastným prachom.

BRICEIDA CUEVAS COB





A na'

A na'e' ki'imakchaj u yóol.
Ichil u jach taamil u yich
p'óoch u yaamaj.
X-aalansaj tu ya'alaj ti' leti'ko'olel ken u síis
le ka tu paktaj ch'uyukbalech tu pak'xuuxil
u chun u nak' a na'.
A na'e' ki'imakchaj u yóol.
Ti' u jach popok'look u ts'íibol
pepekxik'naj u ch'e'eneknakil.
Leti'e' bin jel ka'a síijik kun síijikech.



39

Tvoja mama

Tvoja mama sa upokojila,
z hĺbok jej očí vytryskla láska.
Babica jej oznámila, že to bude dievčatko.
Keď ťa uvidela zavesenú na osom hniezde
vychádzajúcom z jej lona,
tvoja mama bola šťastná,
zurčanie jej túžby
prelomilo mlčanie.
Tvojím narodením sa znovuzrodila.

BRICEIDA CUEVAS COB

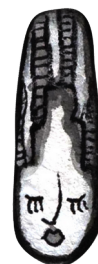




Je'bix chúuk

Ja'alibe' ka síjjech,
box neek' ich chan ch'uupal.
Seen boox je' bix u tóok chúuk a yuum,
je'ex u paach u kuum a na',
je'ex u paach u xaamach.

Je' bix u neek' u yich ch'e'n táan u ju'ulul
tumen éek'joch'e'enil.



40

Ako uhlie

A tak si sa narodila,
dievčatko s úplne tmavými očami.
Takými čiernymi ako uhlie, ktoré páli tvoj otec.
Ako dno hrnca tvojej matky,
ako spodok jej panvice,
ako oko studne,
keď do nej spadne tma.

BRICEIDA CUEVAS COB





O autoroch

Feliciano Sánchez Chan

Narodil sa 24. 1. 1960 v Xaya, Tekax, na Yucatáne. Vystupuje dlhodobo ako básnik a dramaturg v mayskom (yucatéckom) jazyku. V rokoch 1997 – 2000 bol hlavným koordinátorom pre publikovanie a osvetu v indiánskych jazykoch Mexika. Je zakladajúcim členom Národnej asociácie spisovateľov v indiánskych jazykoch. Dvakrát vyhral cenu Itzamná za literatúru písanú v mayských jazykoch. Prvý raz s dielom *Útržky života* a druhý s dielom *X-Marcela*. Na tej istej súťaži získalo cenu aj jeho dielo *Yum kuutz yetel pu'ujuy*. Získal tiež prestížnu cenu Dominga Dzul Poota za dielo *Tomoxchi*. Jeho kniha *Sedem snov* bola preložená do angličtiny. Bol aj čestným hosťom na medzinárodnom festivale poézie *Liriko fest* v Slovinsku (2012). Jeho poézia je súčasťou množstva domácich aj zahraničných antológií. Jednou z najznámejších je napríklad *Nové spevy stromu ceiba / U túumben k'aayilo'ob x-ya'axche'* – antológia súčasných mayských spisovateľov (2015). Jedným z jeho najvýznamnejších kultúrnych a politických počinov bolo, keď bol poverený (pri príležitosti 200. výročia nezávislosti Mexika a 100. výročia mexickej revolúcie) preložiť do mayčiny mexickú ústavu. Vyšla pod názvom *U*

noj a'almajt'aanil u noj méektáanlu'umil: ku k'exik le beeta'ab 5 ti' febrero ti' u ja'abil 1857v roku 2010 v renomovanom mexickom vydavateľstve Siglo XXI.

Waldemar Noh Tzec

Narodil sa 7. 9. 1949 v Calkiní na Yucatáne. Vystupuje ako predstaviteľ a propagátor mayskej kultúry, básnik a pedagóg. Vyučoval na základných a stredných školách ako učiteľ španielskeho jazyka a literatúry v Jaliscu, Tabascu a tiež v Chiapase (v Tuxtla Gutiérrez a v Palenque). V rodnom Calkiní založil a viedol literárne workshopy. Bol zakladateľom a šéfredaktorom literárnych časopisov *Cal K'ín* (1992-94) a *Kin Lakam* (1995). Bol spoluzakladateľom literárnej skupiny *Génali*, v rámci ktorej vydal v Calkiní rôzne letáky, brožúry a časopisy pod názvami *Ah Canul*, *Xay Bé* a *Génal*. Už v roku 1978 publikuje so skupinou autorov básnickú zbierku *Plastový koral v pohybe*. V roku 1984 nasledovali *Básne z nebeského kúta*, neskôr *Marginalizácie* a pod názvom v yucatéckej mayčine je známa jeho kniha *Noj Bálam* alebo známa zbierka *Tumben Ik' Tanil Ich Maya Tan*, ktorá vyšla bilingválne v španielskej Valencii. Veľmi známou sa stala aj jeho kniha mayskej poézie zameraná na oslavu hrdinov mayského odporu voči koloniálnym utláčateľom „Cecilio Chi' a Jacinto Kan Ek' v našej pamäti“.



V literárnych kruhoch španielsky hovoriacich krajín sa zapísal svojou zbierkou poézie Disidentská pieseň jedného z posledných, ktorí cestujú po krajine na koni. V Chiapase získal štátnu cenu za poéziu Ydalia Huerta Escalanteho. Administratívna oblasť Calkiní na jeho počesť udeľuje medzinárodnú cenu Waldemara Noh Tzeca za poéziu v mayskom jazyku.

Isaac Carrillo Can

Narodil sa 31. 5. 1983 v Peto na Yucatáne a zomrel 23. 11. 2017 v Méride len vo veku 34 rokov. Napriek tomu ide o jednu z najvýraznejších postáv modernej mayskej poézie. Pôsobil ako pedagóg na Akadémii mayského jazyka v Méride. Už ako 24-ročného ho preslávila poviedka Ba'alo'ob mix juntéen u'uya'ak (Veci predtým nikdy neslýchané) z roku 2007. Svoju známu novelu U yóok otilo'ob áak'ab (Tance noci) vydal v roku 2011. Odvtedy začala byť jeho literárna tvorba čoraz známejšia a prekladanejšia. Len o rok neskôr nasledovala jeho zbierka básní Kan ik'ti'illi. Neskôr publikuje v mayskej antológii poézie v Kuxa'an T'aan (Živý hlas Mayov). Napísal tiež dielo Môj dedko je šaman, ale aj viac akademicky ladenú Mayskú literatúru. Napísal nespočetné množstvo básní do rôznych literárnych časopisov, ale bol otvorený aj hudbe a multimedialnému spájaniu žánrov. Ako vizuálny

umelec sa predstavil vo vlastnom performatívnom kuse, ktorý vystavoval pod názvom Uj (Mesiak) v galériách v Severnej Karolíne, v Bostone, ale aj v Bogote. Je pokladaný za prominentného mayského autora erotickej poézie, ktorej preklady si našli cestu do Španielska i Spojených Štátov. Bol aktívny aj v skupine rekonštruujúcej predkolumbovskú mayskú hudbu pod názvom Voda a med V roku 2008 získal cenu Alfreda Barrera Vázqueza a o dva roky neskôr prestížnu Nezahualcóyotlovu národnú cenu za literatúru v mexických jazykoch. V roku 2016 študoval v Baskicku problematiku revitalizácie minoritných jazykov. Jeho poslednou aktivitou bola práca s roľníkmi z rodnej dediny Peto, ktorých chcel naučiť zapisovať slová v rodnom mayskom jazyku.

Briceida Cuevas Cob

Narodila sa 12. 7. 1969 v Tepakáne, Calkiní, v mexickom štáte Campeche (polostrov Yucatán). V rokoch 1999 – 2002 bola riaditeľkou výchovy a výučby jazykov pri Dome spisovateľov v indiánskych jazykoch v Mexico City. V rokoch 2008 – 2010 bola zodpovednou za program bojujúci s indiánskym analfabetizmom. Zúčastnila sa množstva medzinárodných literárnych podujatí, napríklad v roku 2001 na Bienále medzinárodnej poézie v Paríži alebo o rok neskôr na Medzinárodnom festivale



poézie v Rotterdame. V roku 2012 bola zvolená za členku korešpondentku Mexickej akadémie jazykov. Začiatky jej tvorby sú spájané s literárnou skupinou Genali, ktorú zakladal Waldemar Noh Tzec, kde začala byť aktívna od roku 1992. Prvý významný ohlas zaznamenala pri publikovaní kolektívnej antológie z roku 1993: Kvet a spev: päť indiánskych básnikov z juhu. Už o rok neskôr je neprehliadnuteľná v ďalšej, tentokrát maysko-španielskej bilingválnej antológii In pákat yéte! júntul t'el: Tumbén Ik't'anil ich Maya' T'an (Súčasná poézia v mayskom jazyku).

V roku 1995 vydáva vlastnú zbierku básní U yok'ol auat pek' (Skučanie psa nad jeho smutnou existenciou). V roku 1998 sa objavuje ďalšia významná zbierka s názvom Je' bix k'in (Ako slnko). Jej básne sa stali súčasťou mnohých antológií, ako napríklad U t'íibta'al cháak : u múuch ts'íibil ik'il t'aano'ob yéte! tsikbalob ich Maya yéte! kaselan (Písanie dažďom. Antológia mayskej literatúry). Mnohé básne vychádzali po celom svete, najmä v USA s veľkým úspechom v literárnych časopisoch. Jej samostatná zbierka Ti' u billil in nook' (Zo zášivky mojich šiat) z roku 2008 bola preložená do niekoľkých jazykov a stala sa klasickou ukážkou modernej ženskej mayskej poézie. V roku 2019 v rámci projektu Jazyky Mexika pripravila časť „Mayčina“ s audionáhravkami vlastnej poézie.

O prekladateľovi

Milan Kováč

Narodil sa 10. 9. 1967. Pôsobí ako vedúci Katedry porovnávacej religionistiky a riaditeľ Centra mezoamerických štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Napísal viac ako 300 vedeckých štúdií, zväčša s tematikou mayskej kultúry. Od roku 1998 sa zaoberá aj prekladmi pôvodných narácií z mayských jazykov a ich antropologickým výskumom. Vydal preklady mayských rituálnych piesní v knihe Lacandónci – poslední praví Mayovia z roku 2001 (s T. Podolinskou). Preklady z mayského jazyka quiché o stvorení sveta, spolu s prekladmi prorociev z yucatéčtiny boli súčasťou jeho knihy Slnko Jaguára. Náboženský svet Olmékov, Mayov a Aztékov z roku 2002. Preložil tiež magické zaklínadlá yucatéckych a lacandónskych Mayov ako súčasť knihy Slnko zemetrasenia. Spiritualita súčasných mexických Indiánov z roku 2015 (spolu s R. Hlúškom), ktorá získala Cenu Jána Komorovského. Vydal aj niekoľko prekladov mayských mytológií v rôznych vedeckých i literárnych časopisoch, tiež aj ako audiopásma v Slovenskom rozhlase a aj ako súčasť vysokoškolských skrípt Teória mýtuz roku 2010.



V tom istom roku vydáva svoj rozsiahly komentovaný preklad dôležitého prameňa k mayskej kultúre a náboženstvu Správa o veciach na Yucatáne, ktorú napísal brat Diego de Landa z rádu sv. Františka roku Pána 1566 . Preklad je vybavený aj Krátkym slovníkom koloniálnej yucatéčtiny . V roku 2019 vystupuje ako hlavný editor knihy Maya Cosmology Terrestrial and Celestial Landscapes ktorú vydáva v Mníchove. Neskôr v Mexiku vydal ucelenú zbierku mytológie Mayov Lacandóncov Mitos y Cuentos Lacandones(2023), ktorú sám zozbieral a preložil z lacandónskej mayčiny do španielčiny. Od roku 2009 vedie rozsiahle archeologické vykopávky predkolumbovského mayského osídlenia pralesného regiónu Petén v severnej Guatemale. V roku 2009 zakladá aj školu lúštenia starých mayských hieroglyfov dnes známou ako Bratislava Maya Meeting.



SLNKO S TRŇMI
K'í'ík'í'ix k'í'in
Antológia súčasnej mayskej poézie

Maysko – slovenské bilingválne vydanie

Od autorov:
Feliciano Sánchez Chan, Briceida Cuevas Cob,
Waldemar Noh Tzec a Isaac Carrillo Can

Zostavil, z mayských (yucatéckych) originálov
preložil a úvod napísal:
Milan Kováč

Jazyková korektúra:
David Kolesár

Ilustrácie:
Pedro Guillén Cuevas

Sadzba a grafická úprava:
Walter Amilcar Paz Joj

Vychádza vo vydavateľstve Chronos
v spolupráci s občianskym združením ProMaya

v Bratislave 2025
ISBN 978-80-89027-78-1